

Egyfordulós bajnokság

Trópusi kisfiamnak

I.

Nem tudom, mások életében hogyan váltakoznak az évszakok. Vannak-e hosszú telek, amelyeket nem követ se nyár, se tavasz. Vagy olyan érák, amikor állandóan süt a nap.

Az én múltam mozivásznán tizennégy éves koromig egyetlen pillanatra se szakadt meg a nyár. Még a háború alatt is rovarok zúgtak a kertben, és meleg szél fújdogálta a barackillatot. Hiába keresek valami sötétet: egész gyerekkoromban perzselt körülöttem a nap.

Amíg csak 1950 augusztusában a fény tobzódásának egyik napról a másikra végeszakadt. Útépítésen dolgoztam azon a nyáron, kannából locsoltam a frissen öntött makadámutakat. Fullasztó volt a hőség: a habarcsot talicskázó kubikusok úgy párologtak, mint a lovak. A kész makadámról pedig, mire megfordultam, elpárolgott a víz: nyomtalanul felszippanthatta a nap.

Végigdolgoztam a vakációt, nem volt ebben semmi különös. Azokban az időkben nyáron dolgozott a legtöbb kisdíák. A fizetésből cipőt, nadrágot, ingkabátot vásárolt anyám, én pedig, a kerékpáromra, új gumikat.

Vasárnap ki is próbálhattam őket: Szadán, Vácrátóton át elkari-káztam Gizellatelepre, apámhoz. A telep kiemelt hely volt: miniszterek látogatták, magasrangú pártemberek. Apámnak külön szobája volt, és minden nap kivitték őt a szabadba. Amikor megérkeztem, rendszerint a gesztenyesor árnyékában rádiózott vagy olvasott.

Nem emlékszem, hogy szomorú lett volna egy-egy ilyen látogatás. Apám tele volt történetekkel, egyik-másikon betegre nevettem magam. Abban az évben például Gerő Ernőt látta vendégül a Gizellatelep, társai pedig beültették apát a rendelőbe, hogy ő közölje az új beteggel az étlapot.

Közölte is! Egy olyan szigorú diétát, hogy a félelmetes funkcionárius sírvafakadt. Jó tréfa volt, tudtam, hogy ennek még anyám is örülni fog. Ő már akkor se szerette – mint mondta – a „komcsikat”.

Apámon azon a nyáron vettem észre az első változásokat. Éjjeliszekrényén nagy, fekete Biblia állt a politikai gazdaságtan kézikönyve helyén. Mi otthon akkor már eldugtuk a Bibliát, de ő még kint a gesztenyesoron is tüntetően Ótestamentumot olvasott.

Tavaly óta sok minden megváltozott. Már nem tudott felállni a tolokocsiból, két botját nem is vitte ki a kertbe. Helyettük lapos üvegtálat tartott a pokróca alatt. A keze is erősebben remegett, amikor megsimogatta a hajamat.

Még tornászott, a súlyzó és az extender ott voltak az ágya alatt. De már nem jegyezte az eredményeket. Kevesebbet is kérdezett: egyre kevésbé foglalkoztatta a külvilág. Őt év múlt el a háború óta, a gyógyulásról, és arról, hogy milyen lesz újra együtt az élet, ezen a nyáron már nem álmodozott.

Amikor hazaértem Gizellatelepről, anyám azzal fogadott, hogy elvitték a szerzeteseket. Teherautón jöttek el értük – magyarázta. Úgy kellett őket beemelni a ponyva alá, olyan gyengék voltak, olyan öregek. Azt beszéltek, útépítésre mennek, a rendházból pedig tanonciskola lesz: Aszódról hozzák át, a javítóból, a tanoncokat.

Egyelőre Máriabesnyőre, a kegyhely épületébe internálták őket. A régi növendékek, a bentlakók már elszéledtek a világban, de minden osztályban volt néhány bejáró: néhány falusi gyerek. Most ezekkel szállítottuk Besnyőre a krumplit, a zsírt, a babot. Beadtuk a tömött hátizsákot az ajtón, azután hallgattuk a sötétben, amint lent az altemplomban énekelnek a papok.

Lámpa nélkül pedáloztunk keresztül az erdőn. Sűrű, illatos volt a levegő, nyirkos pára emelkedett a bokrok alatt. Fáztunk. De a

nyár nem hagyta magát: másnap reggel mindig újjult erővel sütött ki a nap.

Augusztus huszadikán volt a labdarúgó-bajnokság nyitánya. Életemben először, el akartam menni én is. Tizennégy éves voltam, dolgoztam: anya nem mondhatott nemet.

Bekaptam az ebédet, azután elindultam a homokdűnék között kanyargó Podmaniczky úton. A kertek mélyén, az akácok árnyékában csukott zsalugáterekkel pilledtek a házak, álmos darazsak döngicséltek a labdarózsa-bokrokon.

Az utca végében le volt eresztve a sorompó. Átbújtam alatta, a sínek felett mintha olvasztott ólomból lett volna az ég. Valahol messze, Isaszeg felől, prüszkölve erőlködött egy tehervonat.

A romos állomásépület mögött már bent állt a vicinális. Jegyet váltottam, a szomszéd vágányra betolatott a szadai szerelvény apró gőzmozdonya. „Éljen Alkotmányunk első évfordulója!” – állt az egyetlen kormos vagonon.

A nemdohányzóban, Népsporttal a kezében, már várt Tógyer, a szomszédék fia. „Ezt hallgasd meg!” – mondta. „Tudod, mi lett az Újpest neve? Dózsa! A Kispest – Honvéd. Az MTK pedig – röhögte el magát – Textiles! Kíváncsi vagyok, mit kiabálnak ezentúl az emberek!”

– És a Fradi? – kérdeztem rekedten.

Egész nyáron Hévvél jártam a munkahelyemre, de Budapestre ez volt az első önálló utam.

– A Fradi, az Fradi! – felelte sötéten a barátom.

A villanyvonat füttyült, lehúztam a szutykos ablakot. Lassan, kattogva imbolyogtunk végig a pályán. Budapest – harminc kilométer. Ha minden jól megy, beérünk másfél óra alatt.

– Egyfordulós bajnokság! – Tógyer félrelökte a sportlapot.

– Henni és Deák a rendőrséghez került – magyarázta. Budait és Kocsist behívták katonának. Tönkretették a csapatot. Édosz, érted? Édosz lett a nevük. Még szép, hogy meghagyták nekik az Üllői utat!

Az Üllői út! Mire odaértünk, a Népliget sarkán már hullámozott a tömeg. Beálltunk a sorba, az óriási falelátók kátrányillata az orromba csapott. Valami nagy zúgás volt a levegőben, egyszerre félelme-

tes és andalító. Mint amikor rajzás idején megbolydulnak a méhkások.

Megváltottuk a kétforintos diákjegyeket, feltörtettünk a bé-középre, és akkor emlékeim mozivásznán megakadt a hang. Nagy csend támadt, és ebben a furcsa némaságban méltóságteljesen, hatalmasan, ott gőzölgött a stadion a lábam alatt.

A zöld gypszönyeg, a fehérre meszelt vonalak. A vastag, simára gyalult kapufák, a fehér necc, amiről legfeljebb álmodozhatott egy vidéki csapat. Körös-körül pedig a négy tribün, ezek a barna fakolosszusok. Szemben, a hűvös A-lelátó még félig üres volt. De jobbra, a kanyarban, már szorosan állt a tömeg.

Nem tudom, meddig bámészkodtam így ott a grádicson. Az emberek tátogtak körülöttem, mint a halak. Azután hirtelen megnyíltak a zsilipek. Az A-lelátó árnyékában rázendített a Pénzügyőrök fúvószenekara, és emelkedő hangorkán üdvözölte a pályára lépő zöld-fehér játékosokat.

Lassan, libasorban lépegettek ki a fényre, és csak a gypszönyegen kezdett el ügetni a csapat. A megtizedelt, az üldözött ferencvárosiak. A görbelábú Czibor Zoli, a flegma Kéri Birka, a két fedezet: Dékány, és az apró szőke Lakat.

– Kispéter! – ordította a fülemben a Tógyer.

Valóban, a sor végén, néhány lépéssel a többiek után, lassan, megfontoltan, a csapat kapitánya: Kispéter Mihály ügetett. A B-középpel szemben egy pillanatra megállt a menet. Üvöltöttem, boldogan és kétségbeesetten, és Tógyer, a flegma Tógyer is könnyes szemekkel nevetett.

Igaza volt, nem lett Édosz a Fradiból. Mondhatott akármit az újság, Édoszról itt az Üllői úton senki se beszélt. Az új idény nyitányán is a „hajrá Fradi” zúgott, talán még dacosabban, mint a tavalyi bajnokság diadalmas napjaiban.

A nagy átszervezés után a bajnokcsapatból alig néhány játékos maradt. A kaput egy fiatal fiú védte: Pamuki. Veteránok, tartalékjátékosok. A sérüléséből felgyógyult óvatos Horváth Döncinek és az újonc Gubának a világhírű Budai-Kocsis kettőst kellett volna helyettesíteni. Az ellenfél a Győr volt, a legjobb

vidéki csapat, de ez most nem sokat számított. Ha nem akar kiesni, ha egyáltalán meg akart maradni, hazai pályán győznie kellett a Fradinak.

Minden jól kezdődött. Guba, az újonc nagy gólt lőtt, a védelem pedig, Kispéterrel az élen, rendre lesreállította a győri támadásokat.

Már azokban az időkben is recsegő-ropogó hangszórók működtek az Üllői úton. A megafonban szólalt meg – harsány hahotától kísérve – az első, reszketeg „hajrá Édosz!”, ami azután néhány eredménytelen kísérlet után abba is maradt. A szünet után pedig bejelentették, hogy Pamuki helyett Csikós áll be a kapuba.

Csikós Gyula! Nem hittem a fülemnek. Tíz évvel ezelőtt, a horvátok ellen, ő védte a magyar válogatott kapuját. Talán ötéves lehettem, arra a meccsre hozott ki először az Üllői útra apám. Tökmagot rágtunk, rezesbanda masírozott körbe a pályán, katonák, pedig akkor még híre se volt Budapesten a háborúnak.

A játékosok kijöttek. Ő volt az, valóban. Csikós Gyula bácsi. Alacsonynak tűnt a nyurga Pamuki után, és szemmel láthatóan öregebb volt, mint a többiek. De a régi ellenzős sapka, Zeman és Pelikán, Zsák és Zamora pepitasapkája most is ott volt a fején. Nem törődött vele, hogy az új világsztárok már mind fedetlen fővel állnak a kapuban.

Megtapsolták, néztem őt, és tapsoltam én is. Akkor jutott először eszembe, hogy elmúltak az évek. Apám nem fog már kézen, és nem áll mellettem az Üllői úton. Egyedül üldögél, valahol messze, vidéken. Hiába a Fradi, a B-közép, valaminek menthetetlenül végeszakadt.

Egy-egy állásnál kis híján elvesztette a mérkőzést a csapat. A győri Hegedűs leéről indult, és egyedül rohant a kapu felé. Csikós a tizenhatoson kívül ütötte el előle a labdát. Palásti, a játékevezető, nem vette észre a lesállást, de most szerencsére lefújta a kezezését, hiába rúgták a hálóba a labdát a győriek.

A félidő végén azután Czibor, aki másfél órán át egyedül kószált a leshatáron, az egész győri védelmet kicselezve szerezte meg a győztes gólt a Fradinak.

Szóltanul bandukoltunk végig az Üllői úton. Mire a Kálvin térre értünk, már mind leelőztek a degeszre tömött hatvanhármass villa-mosok. A Gellérthegy mögött most ment le a nap.

Ilyenkor, vasárnap, kétóránként indult Gödöllőre a HÉV. Lehúztam az ablakot, és a fűszeres levegőnek feszítettem az arcomat.

II.

Augusztus végén a minisztériumban felmondtak anyának. Nem írt alá a két munkáspárt egyesülése után, megbízhatatlan elemmé vált, és megbízhatatlanokat nem tartottak a minisztériumok.

„Annyi baj legyen!” – jelentette ki. Elege volt már – mint mondta – a bumlizásból. Napi három órát tölteni a vicinálison.

Nehéz idők közeledtek: azt beszéltek, a fővárosban engedélyhez kötik a letelepedést. És még engem is be kellett juttatni valami iskolába, most, hogy bezártak a papok. Vége lett az átvészelés idejének, befejeződött anyánk romantikus álma, a gödöllői kaland.

Az udvarban megállt két teherautó, a sofőrök felpakolták a háborúból megmaradt bútorokat. Azután a menet végigkacsázott a Podmaniczky utcán, ami néhány napja a Rónai Dezső névre hallgatott.

A sorompó előtt megálltunk: Aszód felől befutott a miskolci vonat. Egyedül voltunk a világon. Mögöttünk, a homokdűnék mélyén, szétdúlva, meggyalázva, a kibelezett szobák, a meztelen falak. Cilával, a macskával az ölemben, némán kuporogtam a remegő ruhásszekrények alatt.

Mátyásföld után, a Nagycice felé csörgedező hosszú lejtőn már esteledett. Pedig a mi számunkra még nem ért véget a nap. Anya rosszul számolt, az új lakásba még az ablakon sem értek be a bútorok. A sofőrök mérgeződtek, tessék már eldönteni, mondták, fenyegetőztek, hogy kint hagynak minket az úton.

Hazamegyünk! – határozta el anya, és mi visszadobáltuk a kamionokra a kofferokat. A budai házban idegenek éltek, de a

bejáráttal szemben ott volt a garázs, ami csodával határos módon üresen maradt. Aznap éjjel már itt, a garázsban aludtunk.

Másnap anya hívta az ószerest, Piczinger urat, aki minden fölösleges holmitól megszabadított. Nem maradtak csak a szekrények és a matracok. A garázsban vízcsap, sőt kéményakna volt, Piczinger úr – cserében a karosszékért – még egy apró, hengeralakú vaskályhát is adott. A fászincét ugyan elfoglalták a lakók, de volt egy budi a garázs mögött; így aztán, mint anya mondta, összkomfortos lett a lakás. Őcsém és húgom néhány nap múlva az évnnyitóra készítették a holmijukat.

A múlt heti győzelemnek folytatása lett: az MLSZ fegyelmi bizottsága örökre eltiltotta Palástit, a játékvezetőt. „A mérkőzést végignéző dolgozók levelei hangsúlyozzák – írta a Népsport –, hogy a bíró sorozatos hibáit ebben az esetben nem lehet egyszerűen tévedéseknek minősíteni.” A játékvezető a nézőtéren garázdálkodó fasiszták uszályába került. A cikk írója megállapította, hogy az Édoszban még mindig nem folyik olyan rendszeres nevelő munka, amelyet egy szakszervezeti egyesülettől joggal elvárhatunk, és javasolja, hogy az Üllői út sportszerűen gondolkodó szurkolói zárják ki soraikból a mai idők tisztult sportszellemeivel szembenálló provokátorokat.

A hatalom bevetette a megfélemlítés valamennyi eszközét. Jaj a csapatnak, ha játszik, jaj a bírónak, ha győzni hagyja a zöld-fehéreket, és főleg: jaj a B-középnek! Tudomásul kellett venni: a Ferencváros szurkolói ebben az új világban ellenséges, zavarkeltő elemek.

Anya nem akart kiengedni a Vasas-stadionba. Elterjedt a hír, hogy a rendőrség összefogdossa a Fradi-drukkereket. Engem azonban nem lehetett visszatartani. Végül anya is elismerte, hogy húsz ezer ember letartóztatása nem olyan könnyű dolog.

Úgy gondoltam, hogy a mérkőzés után meglátogatom apát. Mert alig néhány nappal a költözés után hivatalos értesítés érkezett: apánkat áthelyezték. „Kitették a Gizellatelepről” – mondta anya. „Onnan is”. Mindig ilyen tömondatokkal intézte el, ami apára vonatkozott.

A Latorca utcában már az előmérkőzés alatt nyilvánvaló volt, hogy a B-közepet nem lehet megijeszteni. A zászló körül zúgolódtak, kiabáltak, a betiltott Fradi-indulót énekeltek az emberek. A zaj a tetőpontra hágott, amikor kifutott a két csapat. A Vasast nyilván megzavarta ez a szokatlan fogadtatás: Czibor már az első percben óriási gölt rúgott. A bíró azonban megtanulta a leckét: szabadrúgást ítélt a Fradi ellen, mint később nyilatkozta: Czibor lesállása miatt.

A lelátókon kitört a tüntetés. A játékvezető, szegény Pósa, nyilván rájött, hogy túllőtt a célon. Megijedt? Kétségbeesett? Lefújta a mérkőzést. „Menjete le!” – kiabálta Kispétereknek a közönség. „Ezekkel másképp nem lehet!”

A Fradi újoncai azonban nyerni akartak. Nem mentek le a pályáról, támadtak tovább, amint Pósa összeszedte magát és folytatódott a küzdelem. A tizenötödik percben Guba lőtt gölt, úgy látszott, a játékosoknak lesz igazuk, lehengerelik Illovszky, Bundzsák, Szilágyi I. – a legendás Sziszi – klassziscsapatát.

Még Horváth, a félénk Horváth Dönci is befejezte a hálóbá a labdát. Az első órá után azonban kifulladt a Fradi. Magához tért a játékvezető is, Dalnoki minden megmozdulását lefújta, a másik oldalon pedig szemet húnyt, amikor Lőrinc faragta szegény Czibor Zolit.

Igazuk lett, akik azt akarták, hogy vonuljon le a pályáról a csapat. Hiába volt itt a lelkesedés. Ifikkel, öregfiúkkal, az egész világ ellen, hiábavaló volt a küzdelem.

Feldúltan rohantam a Váci út felé. Nem a vereség fájt, tulajdonképpen büszke voltam a csapatra, és hát arra, hogy a közönség sem hagyta magát: énekelt, méltatlankodott, tüntetett. Az igazságtalanság háborított fel. A leplezetlen, durva erőszak. Az ilyesmit, akárhogy is vesszük, nehéz elviselni tizennégy évesen.

Szürke, borús délután volt. Apát – az értesítés szerint – a Csenyery utcai kiegészítő kórházba utalták. Átvágtam a Ferdinánd-hídon, a Nyugati pályaudvar váltói felett. A kórház ott volt mindjárt az utca elején: szürke, négyemeletes épület. A portásfülke ablakát beszőgelték, sovány öregember ült a folyosón, ő kérdezte meg, hogy kit keresek.

– Új beteg? – kérdezte. Nézz be, fiam, a szobákba. Az irodán ilyenkor nincsenek.

Emeletről emeletre végigjártam a kórtermeket. Hatan, nyolcan zsúfolódtak össze a sötét, levegőtlen udvari szobákban. A mennyezetet bámuló néma öregemberek. Felfordult a gyomrom. Seholy takarítónő, vagy egy ápoló. Csupa piszkában fetrengő, magatehetetlen beteg.

Visszamentem a földszintre. Lehetetlen, hogy ide helyezték volna apát! „Nincs egy másik kórház a közelben?” – kérdeztem az öreget.

– Menj fel a negyedik emeletre! – felelte. – Ott vannak a járóbeteg.

A járóbeteg! Valóban, ott a negyedik emeleten találtam meg apát. Ült az ágya szélén, a régi csíkos pizsamában, és egy sakktáblán tologatta a bábukat. Még hárman voltak kívül a szobában. Az öreg igazat mondott: járóbeteg.

Apa haja őszült. Nyugodtan, figyelmesen hajolt a tábla fölé. Az ágy alól kilátszott a barna koffer, amiben a holmiját tartotta a Gizellatelepen.

– Már azt hittem, nem jössz! – sóhajtott fel, amikor észrevett.

Félretoltuk a bábukat, apám körbemutatott.

– Ez itt a Csengery utca, fiam. – Egy kicsit szűken vagyunk – tette hozzá – de nézz csak körül: itt nincs sem államtitkár, se miniszter. Ezek itt mind rendes munkásemberek.

Azok voltak, valóban. Két szobatársára még jól emlékszem ma is: Makovszki bácsira, egy csendes őrültre, aki egész nap órákat javított, és a cigányprímásra, Banda Marcira. Az öreg muzikus már nem tudta tartani a vonót. De a hegedű még ott hevert az ölében, és ő csak így, az ujjával pengette a húrokat.

Kivitettem a kacsát, megigazítottam a párnát apa ~~dereka~~ alatt.

– Ezentúl minden jobb lesz – mondta. – Kijárunk majd mint régen, a Ligetbe. Együtt töltjük a vasárnapokat. Ha tudnád, hogy megennék egy friss sósperecet!

– Éhes vagy? – kérdezte később. – Mert itt ma nincs vacsora. Vasárnap a látogatók etetik a betegeket.

A látogatók! Nem volt egyetlen civil sem az épületben.

– Bejössz szerdán? – kérdezte apám. – Szerdán és pénteken térsza van: vagy mákos, vagy grízes. Félreteszem neked.

Ezentúl minden jobb lesz! Igaz, ami igaz, összeszoktunk. Volt kinek elmesélni a kalandjaimat. Megtanultam felemelni apát, visszaültetni a helyére, ha félrecsúszott. Tudtam már, hogyan kell etetni, itatni, úgy, hogy ne menjen cigányútra a falat. Ha néha nekikeseredtem, elég volt rá gondolnom, és nem éreztem egyedül magam.

De a Ligetbe nem jutottunk ki: apa tolókcocsija a Gizellatelepen maradt. Kitöltöttük a kérvényeket, az új kocsinak meg kellett érkeznie – mint mondogattuk – néhány nap alatt. Minden látogatáskor kivitettem a tárcájából egy-egy zöld tízest. Tejet, zsemlet, pogácsát hoztam neki érte, amit azután ő – azzal, hogy most éppen nem éhes – rendszeresen nekem adott.

Máskor sakkoztunk: bevitettem a Fülest, megoldottuk a feladványokat. A fociról pedig gyakran órákig beszélünk. Nemcsak a Fradi miatt: apa totózott. Minden szerdán együtt töltöttük ki a szelvényeket.

Nem nyertünk, mint ahogy nem nyert a Fradi sem. Én eleinte kétségbeestem, de ő csak nevetett. – A játék a fontos! – magyarázta. – Nem a győzelem!

Nevettem hát vele én is. Honnan tudhatta volna, itt ebben a kórházi szobában, hogy ami az Üllői úton folyt, nem játék volt: élet-halál harc. Vérre menő, kétségbeesett küzdelem.

III.

Már megkezdődött a tanítás, és én még mindig a bizonyítványommal a kezemben jártam a gimnáziumokat. Eleinte a humán tagozatokon próbálkoztam, később szerencsét próbáltam a Márvány utcai Közgazdaságiban és a Tanítóképzőben is. Hiába. Meg kellett értenem, hogy nemcsak anyámnak mondtak fel, a tisztogatás rám is vonatkozott.

Végül a kegyesrendiek vettek fel. Náluk még volt hely: akkor, 1950 őszén kapták vissza a Pesti Barnabás utcai gimnáziumot.

Osztályfőnököm, Galambos tanár úr, Mosonmagyaróvárról került fel Budapestre. Pedáns, szigorú ember volt, magyar nyelvet és irodalmat tanított. Vasárnaponként kirándulni vitt minket a budai hegyekre. Felmásztunk a Nagykopaszra meg a Kiskevélyre, és ezek szép, zavartalan órák voltak, messze fent a város felett. Eleinte ő, Galambos páter volt a lelkiatyám. Mert gyóntam, áldoztam, ministrálni jártam, minden áron tartozni akartam valahová, meg akartam találni a helyemet. Később azonban elhidegült közöttünk a kapcsolat. A Tubi – így hívtuk őt – vidéki volt, nem kedvelte a városiakat. Nagyobb baj volt, hogy az irodalmat sem kedvelte igazán. Szabályokat és kivételeket: grammatikát tanított. Én pedig akkor írtam meg első eposzaimat.

Ha jól belegondolok, magányos fiúcska lehettem. Szegény, már-már ágrólszakadt. Hol a cipóm ázott be, hol a télikabátomat kellett a zálogházból kiváltanom.

Az osztályban ketten voltunk vidékiek. A másik még messzebb-ről: Szekszárdról került fel Budapestre, ahol nagybátyjánál, egy fogorvosnál lakott. Hallgatag fiú volt, boxolónak készült, konok elszántsággal, valahogyan úgy, ahogy papnak készül egy-egy Pestre szakadt vidéki gyerek.

Mindez csak terv volt, természetesen. Meccsre, vagy pláne, edzésekre nem engedte el a bácsi, aki biztos volt benne, hogy ennek a kamaszkori szeszélynek előbb-utóbb végeszakad.

Zoli minden héten megvette a Miroir-Sprintet, az egyetlen külföldi sportlapot. Volt egy francia szótára: délutánonként összeültünk, és én lefordítottam Joe Lous győzelmeit, és azt, hogy mivel hódította meg Charles Humez-t vagy Cerdan-t? ki tudja ma már! – a nemzet csalogánya, Edith Piaf.

Csúnya, borús ősz volt. Behúzott nyakkal, lesütött szemmel jártak a városban az emberek. Mi pedig arról ábrándoztunk, hogy a sportban még van igazság, és hogy Párizsban, a Szajna partján, most is süt a nap. Boxoló leszek! – mondogatta a barátom, miközben a tükör előtt gyakorolta a mozdulatokat.

Nem emlékszem, hogy melyik osztálytársam vitt el a Gerlóczy utcai tánciskolába, Mimi nénihez. Arra sem, hogy miért ragadtam ott ezen a számomra olyan költséges és idegen helyen. Talán, mert Mimi néni már ismertem: annak idején minden hónap első vasárnapján a gödöllői konviktusban tanított.

Gödöllőn a nagymise után volt az össztánc, és – ilyenkor alszik az ördög – az intézet meghívta a falubeli lányokat. Mimi néni egy idős hölgy kísérte, aki egész délelőtt fehér fűrtjeit rázva verte a zongorát. Én akkor még nem álltam be a sorba, lapultam a fal mellett, és bámultam, amint a felsős diákok fel-fel nyargalásztak a foxtrott ütemére, vagy egy-egy angolkeringő ürügyén szédítették az illatos gödöllői lányokat.

A költségektől megszabadultam: azoknak, akik segítettek neki, Mimi néni ingyenbérletet adott. Ruhatáros lettem, amikor pedig nem volt munkám, táncoltattam a petrezselymet áruló diáklányokat.

A Gerlóczy utcában minden délután különös duó szolgáltatva a zenét. Angéla néni, a zongorista, és Pista bácsi, a dobos, furcsa maradványai voltak egy elsüllyedt világnak. Nem játszottak csak egészen régi, ismeretlen számokat, csupa olyan slágert, ami már apa fiatalkorában is ódiságnak számított.

Pista énekelt. Hamarosan betéve tudtam én is a századforduló egész repertoárját: a bécsi operetteket és a francia szononokat. Valahol messze, egy talán sosemvolt múltidőben kerestem az elvesztett paradicsomot.

Később betársult a zene mellé Angéla varázsitala, a rum. A szünetekben lementünk a sarokra, én egy féldecit ittam, de a zongoristanó kétdecis pohárból kortyolta a narancssárga keveréket, amit a rossz nyelvek szerint kátrányból állítottak elő, és az előkelő kaszinórum névre hallgatott.

Angéla elmesélte az életét. Hajszolt volt, elnyűtt, kapkodó, kétségbeesett. Volt egy lánya, azt ígérte, bemutatja nekem. Hallgattam a meséit, ő volt az egyetlen felnőtt, aki szóbaállt velem. Azután Mimi néni betiltotta ezeket a leruccanásokat, és Angéla történeteinek is vége szakadt. De addigra már belekóstoltam: izgalmasnak, titokzatosnak találtam az éjszakai életet.

Október közepére a Fradi is ott volt a kiesőjelöltek között. Le kellett győzniök a BDSE-t, az újonc börtényáriakat.

Az Attila utcában aznap délután alattomos, hideg eső permetezett. A ködből alig tűntek elő a BDSE sporttelepét övező komor gyárépületek. Apró, külvárosi pálya volt, a játékosok csúszkáltak a sárban, a grádicsokon pedig csuromvizesen fagyoskodtak az emberek. Mészáros és Guba sérülése miatt még a csonka Fradi is tartalékosan állt fel, a csatársorban helyet kapott Csoknyai Péter, egy apró tizenennyolc éves forma gyerek.

A börtényáriak tudták, hogy őket segíti itt ma minden: a pálya előnye, a sár, a játékezetőhármás és a pályát övező karhatalom. Elszánt nyugalommal láttak munkához, szentvitenül, mint a pofozóemberek. A kis Csoknyai mezét néhány perc alatt feketére festette a sár. Aki csak közel került a tizenhatoshoz, kíméletlenül felvágta a börtényári védelem.

Most látszott csak igazán, hogy mennyire Kispéter Mihály, „a Péter” a lelke ennek az elanyátlanodott, szomorú csapatnak. A hozzá hasonló nehéz testű játékosok általában nem boldogultak csúszós, mély talajon. És itt, az Attila utcában, ő volt a leggyorsabb ember a pályán. Fejjel magasodott ki a mezőnyből. Fel sem emelte a hangját, egy-egy mozdulatával, a tekintetével vezetett, irányított. – Minden idők legnagyobb középhátvédje – mondta a B-középen egy öregember. – Nekem elhihetik – tette hozzá. – Mióta csak foci van, én minden meccsen kint vagyok.

– Meddig fogja bírni? – sóhajtották körülötte.

– Ilyen fejjátéka, ilyen rúgástechnikája nem volt még magyar pályán senkinek.

Mintha az apjuk lett volna a Fradi újoncainak. Ezen az apró pályán jól hallatszott, amint biztatta, vagy megdicsérte őket, és mindenki láthatta rajta a kétségbeesést, amikor egy-egy sérülthöz odarohant.

Az első félidő döntetlenül végződött, de a szünetben szemmel láthatóan nagy fejmosást kaptak a börtényáriak. Száva, a középcsatár, mindjárt az újakezdés után, teljes erejéből a nála egész fejjel magasabb Kispéter mellébe rúgott. Hallani lehetett a reccsenést. A Péter pedig a földön maradt.

– Gyilkosok! – üvöltötte a nép. – Csibészek! – Fenyegetően emelkedett Újpesten a kiáltás. Gyilkosok! Szávával senki se törődött. Nem lehetett félreérteni: a gyilkosok azok, akik tönkretették az egyesületeket, akik megcsúfolták a sportot, és nem ezek a szegény megzavarodott börtényáriak.

– Gyilkosok! – kiáltottam én is. Fuldokolva zokogtam, mintha őt rugdalták volna, az apámat, akit itt, Újpesten vertek nyomorékká a háború alatt.

– Ne sírj! – mondta mellettem az előbbi öregember. A fejemre tette a kezét, és megismételte: – Ne sírj, kisfiam.

A Péter valóban felállt. Nem, nem volt bordatörése, ő maga végezte el a szabadrúgást, amit a játékezető mégiscsak megadott.

Minden idők legnagyobb középhátvédje... Mindezt ki tudja ma már! Az újság az incidensről ennyit írt: „Kispéter felvágta a kitörni készülő Szávát a tizenhatoson.” A Péterről nem lehetett megírni az igazat. Nem bocsátották meg neki, hogy kitarott a Fradi mellett: nem lett belőle válogatott egész pályafutása alatt.

De hátra volt még a finis. És a jószerecse az utolsó percekben fényes elégtételt szolgáltatott a Fradinak. Egy jobb oldali szögletnél Kispéter – megintcsak ő! – előrerohant, és a hálóba fejelte a labdát. Néhány perc után Csoknyai, a tanítvány lőtt gólt. Ez volt a kis Csoki első sikere a Nagyfradiban. Végeredményben négy-egyre győzött a csapat. Nem volt már biztos a kiesés, feljebb kerültek az utolsó helyről az Üllői útiak.

Mentünk a villamos megállója felé. Az eső elállt, gőzölgöttünk, mint a lovak. Boldog voltam, legszívesebben énekeltem, volna véges-végig a Váci úton.

November elején még egyszer kisütött a nap. Kimentem a Keletihez, az Ügetővel szemben felszálltam a HÉV-re. Betéve tudtam a megállókat, a Pillangó utcát, a Ruggyanta gyárat, a Mexikói utat, mégis minden távoli volt már ebben a sápadt őszi napsugárban, mintha csak álmodtam volna Nagyiccét, Mátyásföldet, Cinkotát, az egész nagy, mindent betöltő régi nyarat.

Gödöllő is olyan volt, mint egy álom: mint szeretett tájak régi, megsárgult képeslapokon. Az Erzsébet-park csupasz fáinak között még

állt a szikla, amin egyszer, még abban a feneketlen régi nyárban, lefényképeztem Kiszél Évát, titkos nagy szerelmemet.

Azután a vicinális befordult a romos pályaudvar mögé. Itt volt minden: a felüljáró, amin kofferral a kezükben áthaladtak a kisdíákok, az apró, békésen pöfögő szadai vonat. Most „Éljen november hét!” – volt a vagonon a felirat.

A Podmaniczky utca sarkán átbújtam a sorompó alatt. Elszorult szívvel bandukoltam a régi ház felé. A töltés mentén most is kint legeltek a kecskék, de Pillingeréknél nem volt otthon sem a Panni, sem a Bandi, és Pusztaszeriéknél is zárva voltak az ablakok. Hová lettek az emberek? Az utca üres volt, az akácfák mozdulatlanul álltak a homokdűnék között. Valahol vonat füttyentett a ködben: dél lehetett.

A Tógyer pajtájában még állt Vaszilievicski elvtárs, a próbababa, amin célbalóni tanultunk, a barátom szülei pedig beinvitáltak a házba: az asztalon már gőzölgött a leves.

Keveset beszélünk: pesti lettem, ami itt azt jelentette: szerencsés ember, más, mint ők, idegen. Én pedig nem mondtam el a garázst, apa nyomorát, és azt, hogy anya még mindig nem talált magának állandó munkahelyet.

Délután megnéztem a házat. Nem állt már üresen, tyúkok kapirgáltak az udvaron. Úgy éreztem magam, mint a tékozló fiú, akire nem ismer rá a kutyája. A húséges társ, akit egyszer, réges régen, meggondolatlanul magára hagyott. Összeszorítottam a szám, és a gyomromba markolt a fájdalom.

Körbejártuk a rendházat, az internátus szigorú, ám mégiscsak szeretett épületét. Bent, a városban megnéztük: mit adnak a moziban. Végigmentünk a főutcán, ami porosnak tűnt, és nevetségesen kicsinek. A Kiszél-vendéglőt államosították. Éváról, a szőke Éváról sem tudott semmit a barátom. Gödöllőn néhány hónap alatt mindegyiknek, igen, mindennek vége szakadt.

Még átvágtunk a parkon, bandukoltunk egymás mellett, némán és szomorúan. Azután felszálltam újra a HÉV-re, és a hideg ablaküvegnek támasztottam a homlokomat. Kint már gomolygott a köd az Erzsébet-park csupasz fái alatt.

IV.

Beköszöntött a hideg. Aki elsőnek ért haza, megrakta a kályhát; estére fullasztó volt a garázsban a meleg. A kutya és a macska bent éltek, de amikor köhögni kezdett, beengedtük Mekit is, a kecskét, és akkor már nem sok értelme volt kizárni Kacsukát, húgom nagy, hófehér kacsáját és vele – mint anya mondta – az egész állatseregletet.

Tulajdonképpen ezek a szegény állatok tették a garázsban elviselhetővé az életet. Mert anya, amikor hazaért a gyárból, nem beszélt. Megfőzte a másnapi ebédet, lefeküdt, hallgatta Amerika Hangját a sötétben. Mi hárman magunkra terítettük a télikabátot, és néztük a tüzet.

Amikor kihűlt a parázs, az állatok is összehúzódtak. Cila anya lábához fészkelte magát, a többiek egy kupacban maradtak a kályha előtt. Kacsuka egész éjjel halkán, szelíden sipogott, Meki kérődzött, Csini, a puli nagyokat nyögött, de jól elvoltak egymással, ez az egész girhes, szomorú társaság. Melletük nem volt értelme panaszkodni, veszekedni. Fáztunk és éhesek voltunk mi is a télikabátok alatt, de megtanultuk elviselni a nélkülözést. Békésen, szelíden, mint ezek a gyermekkor paradicsomából ittfelejtett csendes, bölcs háziállatok.

Fölöttünk, a házban, idegenek laktak. Kettéosztották a régi lakást, az utcai fronton egy politikai tiszt élt, a kert felől valami minisztériumiak. Anya úgy tudta a rádióból, hogy már nem fog soká tartani ez a feje tetejére állított világ, amit ő hol vircsaftnak, hol rumlinak nevezett. Nem is volt köszönőviszonyban a lakókkal, akik pedig nyilván nem tehettek róla, hogy éppen nekik utalták ki az épületet.

A politikai tiszt édesapja, Bence bácsi, délutánonként pokrócba csavarva üldögélt a napon, és olyankor mi is ott játszottunk körülötte, jó szóra, mesére, nagyszülőkre éhes elvadult, magányos gyerekek. A tisztet már korán reggel várta, és csak este hozta haza a Belügyminisztérium fekete kocsija. Szigorú ember volt, keveset

beszél, de minket szeretett: a gyerekek némán is megérik a jóindulatot.

A garáznál a Csengery utcában sem volt vidámabb az élet. Apa talált két ápolót, akik néha megtornáztatták. Ezzel a kis mozgással csökkenteni tudta a napról-napra rátörő fájdalmas izomgörcsöket. Minden szerdán és pénteken meglátogattam, elfeleztük a téstát, szerdán a lekváros metéltet, pénteken a grízeset. Amikor pedig megérkezett az új tolokocsi, elkezdtük szóni az útiterveket.

A legnagyobb akadály a lépcső volt, a négy emelet. A kocsi nem fért be a felvonóba, ami különben is ritkán működött. A kirándulást mégsem lehetett tovább halogatni: itt volt nyakunkon a tél, és apa gyerekes türelmetlenséggel várta ezt az utat.

Vasárnap már délben felöltözve ült az ágyon. Makovszki bácsi, az óriás, inget adott rá, nyakkendőt kötött a nyakába, a lábaira pedig nagy, otromba bakancsot szíjazott. A barna öltöny volt rajta, a régi barna öltöny. Bó volt, gyűrött és dohos, nagy, zöld penész-folttal a mellén, a Párt vörös lobogója alatt.

Eddig valahogy nem vettem észre apán a változásokat. Az OTI fiatal főorvosa pizsamában olyan volt, mint körülötte a többi beteg. Most azonban itt volt ez az öltöny, amiben el kellett volna hagynunk a kórházat apa gyógyulása után. Akkor már öt éve vártuk ezt a napot.

Nem szívesen gondolok vissza rá: sírvafakadtam. Rossz sírás volt, szétáradt bennem, mint a méreg. Megértettem, hogy vége mindennek: apa nem gyógyul meg soha többé, nem hódítjuk vissza, kéz a kézben, sem anyát, se a gyermekkoromat.

– Gyurikám! – Maradjunk inkább? – kérdezte apám. Letöröltem a könnyeimet. – Nem lesz jó neked – mondta – így kimenni velem.

Gyerekkoromban magáztam apámat:

– Ha látná – mondtam –, milyen szépen süt a nap!

Beültettem a kocsiba, megigazítottam a sapkát a fején.

– Vedd ki a tárcám! – mondta. Útrakészen álltunk, a kacska is ott lapult a pokrócok alatt. – Húzd be a féket! – figyelmeztetett.

Fokról fokra kellett volna leengednem a lépcsőn, de én éreztem, hogy ha nekilendül, nem tudom visszatartani.

– Ne félj – biztatott –, nem forognak a kerekek!

Folyt rólam a víz, mire elfogyott a négy emelet.

– Milyen erős vagy! – mondta apám.

Lenyeltem a könnyeimet.

Kint voltunk végre a városban, amelyről immár öt éve álmodozott.

Végighaladtunk a Csengery utcán, ami ilyenkor, vasárnap délután üres volt. – Az OTI felé menj! – kérte apám. – Villamos! – sóhajtotta fel a Rákóczi úton.

A Keletivel szemben egy pillanatra megálltunk. Apa hányt. A pályaudvar homlokzatát sárgára festette a novemberi nap. Az OTI tornya előtt apa újra megállított. Szerette csendben, nyugodtan nézegetni a régi színhelyeket. Azt sem bánta, ha ilyenkor néhány percre magára hagyom.

– Itt dolgoztam – mondta most is – a toronyban. Fent a nyolcadikon.

Mentünk tovább a Salgótarjáni úton. Már elmúlt két óra, a teherpályaudvaron álmosan szuszogtak a mozdonyok. A zsidótemető előtt ránkkiáltottak a Kőbánya felé kocogó söröskocsisok:

– Feldobjuk a bácsiit?

– Csak ide megyünk, a sarokra!

– A Fradi-meccsre?

– Oda – feleltem, és apa hozzátette: – Köszönöm, fiam!

Azután elcaplattak mellettünk az illatos muraközi lovak.

A Beszkárt csapata, az Előre, azokban az időkben a Sport utcában talált otthonra, ahol – az MTK lelátói mögött – volt egy kis stadion. Minket jegy nélkül is beengedtek a kapu mögé a rendezők. – Oda menjünk! – mutatta apa – Ott nem süt a szemembe a nap!

Jól választott: a mérkőzés öt góljából négy itt esett, ebben a kapuban. De egyelőre még csak gyülekeztek a nézők, labdaszedő gyerekek dribliztek a tizenhatoson.

– Játssz te is! – mondta apám.

– Én?

Néztük egymást, némán, mosolyogva. Nézők voltunk mi, mind a ketten, ebben a fagyos, furcsa világban. Nem játékosok.

Később két másik nyomorék is érkezett apa mellé. Az egyiknek térdben, a másiknak töből vágták le a lábát, de a kezük ép volt, mind a kettő kézi kallantyút kurblizott.

– Hadirokkant? – kérdezték, és amikor apa bólintott, hozzátették:

– Ennek itt a vonat, nekem meg a villamos.

– Kint volt Angyalföldön? – kérdezték.

– Nem láttam őket a háború óta – felelte apa.

– Akkor ez most nagy csalódás lesz!

– Bizony! – bólogatott az, amelyiknek töből vágta le a lábát a vonat. – Tönkretették a Fradit.

– Nemcsak a Fradit – tódította a társa.

Azután kifutott a pályára a két csapat.

Kispéter még nem heverte ki Száva rúgását, helyette Kéri állt a védelem közepén, és Guba nélkül, a csatársor is új felállítással próbálkozott. Az Előre gyenge csapat volt, Zakariás, az egyik half volt benne az egyetlen válogatott. A két pontra pedig égető szüksége volt a Fradinak.

Már az első féldőben látszott, hogy ezúttal nem ismétlődik meg a börgyári csoda.

– Ez lett kérem a Fradiból – mondták apa társai.

És megint felsorolták a hiányzó játékosokat: – Budai, Kocsis, Henni, Deák – mondták. – Rudas Ferivel öt válogatott. – Együtt vannak! – vonogatta a vállát az, akinek a villamos vágta le a lábát. – Mit ér a Zakariás itt, egyedül? Vagy a kis Czibor a Fradiban? Mióta egy csapatra épül, verhetetlen a nagyválogatott!

A második féldőre a Fradiban megintcsak kifulladt a védelem. Az Előre tíz perc alatt háromszor vette be Csikós kapuját, ami még akkor is sok, ha a háromból kétszer leéről indult a közlekedési csapat.

A közönség, mint mindig, most is tüntetett. Hiába volt minden: Mészáros két gólja, Kéri Birka nyugalma, aki Ombódival, a másik öreggel, rendre lesreállította a támadásokat. A partjelzők nem intet-

ték be a lesállást, a bíró pedig nem akart Palásti sorsára jutni: megadta az érvénytelen gólokat. „Szél ellen!” sóhajtotta a két nyomorék. A Fradi újra kieső lett, három-kettőre győzött a hazai csapat.

Mentünk a Teleki tér felé a tömegben, végig a Kerepesi temető kőfala alatt. Mögöttünk rendőrkocsik szirénáztak: fent a töltésen a fradisták összetörték a villamosokat.

– Még egy ilyen vereség – mondtam – és kiesik a csapat!

– Így is, úgy is kiesik – felelte apa. – Nem tud megszilárdulni ez a rend, amíg élni hagyja az ilyen gócockat.

– Gondolja, hogy világbajnokok leszünk? – kérdeztem.

– Á, dehogy! – felelte apám. – A katonák elfelejtenek játszani is, amint ők lesznek az egyetlen klasszis csapat. És utána mi lesz? Ha a munkásegyletek tönkrementek, ki neveli a fiatalokat?

Mentünk tovább.

– Figyeld meg – mondta apám – öt év nem sok, annyit sem fog tartani ez az aranycsapat. Utána pedig vége lesz a magyar focinak.

– De miért? – kérdeztem kétségbeesetten.

– Mert minden nagy dolog lent kezdődik, az alapoknál – felelte apa. – Hazugságra, csalásra nem épülhet sem egy ország, sem egy futballcsapat.

Hazafelé még végigmentünk a Baross utcán. Apa megmutatta iskoláját, a Tavaszmező utcai gimnáziumot.

– Vennél nekünk valami péksüteményt? – kérdezte a Harminckettesek terén.

A Csengery utcában nem volt vacsora vasárnap.

– Hagyjál csak – mondta apám. – Én addig itt maradok.

A vajaszsemle, amit egy kocsmában találtam, száraz volt, és már teljesen elformátlanodott.

– Ül le egy kicsit – mondta, amikor visszaértem a térre.

Akkor láttam, hogy sír.

– Nézd – mondta – itt halt meg az édesanyám. Ezen a padon.

Hallgattunk.

– Este volt, mint most – mondta apám. – Itt laktunk – mutatta – a József körúton.

– Nagymama, Frida néni – mondta. – Töröld meg a szemüvegemet, kislányom.

Besötétedett, a Baross utcában kigyúltak a fények. Mentünk tovább a zúgó, morajló József körúton.

V.

A piaristáknál minden nap hetedik óra volt a hittan. Hajnalban indultam, és késő délután volt, mire hazaértem. Anya pedig se tízórait, se zsebpénzt nem adott. Két forint hetvenet kaptam tőle villamosra, ennyibe került a hetijegy. De a tízforintos tandíjat már úgy kellett kiverkednem minden hónap elején. A papok pedig megszegyenítették a rossz fizetőket. Nem fért a fejükbe, hogy nincs pénzünk, azért nem hozom a tízforintosokat.

Négy óra is elmúlt, mire felmelegítettem az ebédet. Leveseken éltünk: anya minden hét végén telefőzött egy-egy nyolcliteres fazekat. Reggel általában sikerült bliccelnem: fűtőkben lógtak az emberek a villamoson. Így aztán esténként újra bemehettem a tánciskolába, volt még egy érvényes vonalam.

Éjjel pedig gyalog jártam haza. Fűtőrésztem Pista, a dobos slágereit, büszke voltam rá, hogy a századforduló egész repertoárját betéve tudom. Azokban az időkben a Márványmenyasszonyban Kalmár Pál énekelt. A hang kiszűrődött az étteremből, megszoktam, hogy egy kicsit megállok, és hallgatom a zenét kint a kapu alatt.

Azután leesett a hó, és ezzel kezdetét vette egy új, téli kaland. Minden este tízkor odaálltam a Köztisztasági Vállalat kirendeltsége elé. Reggel hatig, egy kis lapátolással, az ember harminc forintot keresett.

Fizetés után forralt bort ittunk a Fillér utca sarkán. „Ittasan jött az iskolába!” – írták az ellenőrző füzetembe a papok. „Jól tette!” – válaszolta anya, ki minden várakozás ellenére nekem adott igazat.

Mimi néninél az volt a szokás, hogy ösztánc után a fiúk hazakísérték a lányokat. Hát én nem kísértem többé haza senkit. Átöltöz-

tem a ruhatárban, és már mentem is ki a Köztisztaságiak irodája felé.

A lányok különben sem érdekeltek. Azzal táncoltam, aki felkért (Mimi néninél a lányok kérték fel a fiúkat), és azzal beszélgettem, aki leszólitott. Mert azért volt mindig, aki kinézett magának. Csendes, elszánt belvárosi lányok, akik kerülték a feltűnést: illatosak voltak és titokzatosak.

Nussbaum Györgyi minden este megvárta a táncóra után. Tudtam, hogy ott áll a folyosón, a sötétben, amikor kiürül a ruhatár, és útnakindulok.

– Hová mész? – kérdezte ilyenkor.

– Haza.

– Ne hazudj – mondta. – Holnap egyedül leszek – tette hozzá. Csinálok neked egy villásreggelit. Nálam kialhatod magad.

Másnap már fél hétkor bekopogtam a József körúti házmesterlakásba, ahol Nussbaum Györgyi lakott. A lány nem hazudott: vetett ágy várt, és szalonnás rántotta illatozott az asztalon.

Azokban az időkben ürmös néven sűrű, édes vörösbort árultak az állami pincészetek. Megtöltöttünk egy másfél literes üveget, még forgalomban voltak a zöld csatosüvegek, amiben a kristályvizet mérték eredetileg.

Ittunk, az álmatlanságtól, a melegtől kellemesen forogni kezdett velem a szoba. Györgyi gyertyát gyújtott, volt egy Karády lemeze, ami akkoriban értékes ritkaságnak számított.

– Lefekszel? – kérdezte. És az ölébe vette a bakancsomat.

„Tegnap még azt mondtam: jóestét, édes” – énekelte Karády. „Ma mégis elhagyom drágám magát.” Nevetnem kell a gondolatra: nyilván várt tőlem valamit ez a lány. De akkor, ott, ilyesmi eszembe se jutott.

Györgyi később vásárolni ment, a lemez is lejárt. Emlékszem, egy apró lila könyv hevert mellettem az ágyon. Az Álmodók háza. Olvastam: régen nem éreztem ilyen jól magam.

Az a könyv arról szólt, hogy egy katona visszatér régi élete színhelyeire. Jár-kelek a városban, ahol minden piszkos, sötét, idegen. Nem tudom, jól emlékszem-e, de mintha vak lett volna az az

ember. Egy vak katona botja kopogott végig minden éjjel az utcán. A régi ház előtt megállt egy pillanatra a kopogás. Ezt a részt többször is újrakezdtem, és mindig sírvafakadtam, amikor megállt a ház előtt a vak. Hányszor eszembe jutott ez a regény száműzetésem harminc éve alatt! A vak ember harminc éven át itt kopogtatott körülöttem a trópuson. Néha még mai is hallom: hajnalodik, és ő megy, megy végig az utcán. De jó lenne, ha egy pillanatra megállna! De nem: az Álmodóháza nem érte van.

Felöltöztem, kiittam az ürmöst. Dél volt, a hó elolvadt, a József körúton süttött már a nap. Végigmentem a páros oldalon. A Baross utca sarkán a Japán kávéház kirakatában a Szabó fivérek fényképe állt. „Ötóra tea-tánc!” – hirdette a felirat.

A Harminckettesek terén leültem a padra, ahol meghalt az az asszony. A családomra gondoltam, erre az ismeretlen, régi családra. Apám és anyám legalább emlékeztek rájuk. Nekem – hogy életben maradjak – el kellett lopnom tőlük a múltjukat.

Az Üllői út sarkán összetalálkoztam Zolival:

– Ide süss! – suttogta titokzatosan, és elővett egy töből levágott gyűrűsujjat.

– Honnan szerezted?

– Kaptam – felelte. Egy húszasért neked adom.

Kifizettem a hátborzongató csonkot, zsebretemtem. Elnevettem magam a gondolatra, hogy Nussbaum Györgyinek adom. Mentem tovább, büszkén, boldogan. Felőttnek éreztem magam.

Az egyfordulós bajnokság a végéhez közeledett. Változatlanul a Honvéd és a Dózsa állt az élen, az Édosz pedig ott volt a négy kieső között. Úgy tűnt, hogy beválják a taktika: a rendőrség és a katonaság egymás között intézi el a magyar foci sorsát, szegény Fradi pedig eltűnik a másodosztály süllyesztőjében.

A karhatalom Kispesten, a Honvéd-pályán akarta megadni a Ferencvárosnak a kegyelemadókat. Ünnepelesen: a lelátókat kiszélesítették, és mire szállingózni kezdtek a nézők, tízezer katonával töltötték meg a stadiont. „Szocialista sporttal a békéért!” – hirdette a B-közép előtt egy hatalmas felirat.

A Fradi szurkolói alig tudták magukat átverekedni a pályát övező rendőrkordonon. Hogyan, hogyan nem, a mérkőzés kezdetére mégiscsak összeállt a béközép. Óriási üdvívalgás fogadta a zöld-fehér zászlót, a kiskatonák a kanyarba húzódtak, a lelátóval szemben pedig felzúgott a „Hajrá Fradi” szavalókórusa.

A rendezők azonban nem adták meg magukat. A hangszórók először zenével próbálták elfojtani a tüntetést, majd bejelentették, hogy a nézőtéren fasiszta provokátorok garázdálkodnak. Felszólították a jóézésű szurkolókat, hogy ne hagyják befolyásolni magukat.

Megérkezett Farkas Mihály is, a honvédelmi miniszter, és a kormány képviselőitől körülvéve helyet foglalt a díszpáholy közepén. Amikor elült a füttykoncert, a kiabálás, kifutott a pályára két csapat.

És ekkor olyasmi történt, amiből a magasrangú vendégek – ha lett volna eszük – levonhatták volna a tanulságokat. A „Hajrá Fradi!” fenyegető kórusához ugyanis a tízezer katonaság is csatlakozott. Elszabadult a pokol. Az országban nem volt még ilyen tüntetés, mióta Sztálin magyar tanítványai kezébe került a hatalom.

Sramkó játékvezető riadtan topogott a pálya közepén, nyilván nem tudta, mi lesz itt: futball vagy forradalom. A Fradi felállása a szokott volt. Kispéter a védelem közepén, Czibor balszélen, Csikós a kapuban. Velük szemben, Grosics, Puskás, Bozsikék: összesen hat világválogatott.

A kezdő sípszó után hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy egy ilyen klasszisgárda ellen nincsen semmi esélye szegény Fradinak. Kettő-nullra vezetett a Honvéd alig tíz perc alatt. Gulyás a rádióban gólzáporról beszélt, Puskásék azokban az időkben hétről hétre hat-nyolc góllal terhelték meg a kapukat.

Azután hirtelen fordult a kocka. Horváth Dönci elment Patyi mellett, és becsapta a kifutó Grosicsot. Kettő-egy. A nézőtér tombolt. A Fradi nem hagyja lehangolni magát! Nem tiszteli sem a szoldosokat, sem a renegátokat!

A Honvéd játékosai pedig elvesztették a fejüket. Bozsik és Czibor összeverekedtek, igen, még a világválogatott karmestere, a higgadt,

fölényes Cucu is a kiállítás sorsára jutott. A kispesztiek balszélsője Csikos Gyulát rúgta meg, a katonák nyilván fölényes győzelmet ígértek, és most forrt bennük a düh: úgy vagdalkoztak, mint egy harmadosztályú vidéki csapat.

Mikor látta, hogy itt nem babra megy a játék, Sramkó, a játékvezető is észbekapott. A második félidő elején, miközben Csikos kézzel-lábbal próbált kitörni a Honvéd-csatárok gyűrűjéből, furcsa logikával a tizenegyes pontra mutatott. A Fradinak azonban addigra szárnyai nőttek: Gyula bácsi kis híján kivédte – a kapufa élére ütötte – Puskás büntetőjét, és egy percre rá Szabó, aki ezúttal középcsatár volt, nagy gólt fejt Grosics kapujába. Három-kettő.

Ebben a félidőben a B-közép oldalán játszottak Budai és Kocsis, a Fradiban nevelkedett Honvéd-játékosok. „Laci!” – kiabáltak a nézők. „Sanyi! Nem szégyelled magad?” Lehajtották a fejüket, nem feleltek. Mindenki tudta róluk, hogy ahol csak megjelennek, a Fradi indulót játsszák a zenészek, és hogy az Üllői út két régi kedvencének a karhatalomhoz vajmi kevés köze van.

A Fradi pedig támadott tovább. A meccs vége felé Budai ötméteres lesen kapta a labdát, még meg is állt, de mivel a partjelző nem emelte fel a zászlót, besétált Csikos mellett a kapuba.

A közönség soraiban újra kezdődött a tüntetés. „Lesz még itt második forduló!” – kiabálták Farkas Mihálynak a szurkolók. „De te akkor már nem leszel itt!” Húszezer ököl emelkedett a levegőbe, és zúgott újra az angyalföldi kórus: „Csibészek! Gyilkosok!”

Sramkó játékvezető lefújta a mérkőzést. Rohamrendőrség vette körül a pályát, a hangszórók letartóztatással fenyegettek húszezer embert. Végül is örülhetett, aki baj nélkül hazajutott. Mit számított itt az eredmény! Beigazolódott, amit apa mondott: a kispesztiek elfelejtenek játszani, amint ők lesznek az egyetlen klassziscapat. És hogy hazugságra, csalásra nem épülhet sem egy ország, se egy futballcsapat.

Hideg, sötét tél köszöntött Budapestre, a Rózsadombon csáskánnyal törtük a páncélkemény, fekete havat. A Fradiról a városban senki se beszélt. Az emberek behúzták a nyakukat.

Én beteg voltam: kízó karbunkulusok nőttek a tarkómon, mozdítani se tudtam tőlük a fejem. Cilát, a macskánkat elütötte az autó. Sírтам, amikor eltemettem, a régi tenispálya sarkán, egy fenyőfa alatt.

Apának pedig kilopták a tárcájából a pénzt: a négyrét hajtott kék húszasokat. Nem volt, aki tornásztassa ezentúl: fizetés nélkül a két ápoló is elmaradt.

VI.

Húgomat meghívták uzsonnára a környékbeli lányok. Egész nap készülődött: kivasalta a blúzát, haját mosott. Azután, amikor a cipőjére került sor, kiderült, hogy odakint olvad a hó: tornacipőben mégse mehet. Tízéves volt, girhes, szomorú kamaszlány. A Kuvasz. Ült az ágya szegélyén, mint egy kóbor kutya, némán és morcosan.

– Vedd fel a bakancsodat! – mondtam. – Én ma már sehova se megyek.

Befászliztam a lábát, furcsán nézett ki a negyvenes bakancsban, de legalább kész volt, elmehetett.

Hazaért anya is, éppen kanalazni kezdte a levest, amikor kívágódott az ajtó, és nyüsztítve, szipogva beesett a húgom. Megcsúszott, elvágódott a latyakban, cafatokban lógott róla a harisnya, teljesen szétkente az arcán a vért és a sarat.

– Úgy kell neked! – kiáltotta anya. – A csavargásra, arra van eszed! Te is! – nézett fel rám – okosabb lehetnél!

Lemosta, bejódotta a Kuvasz horzsolásait, azután bekapcsolta Amerika Hangját, és magára húzta a pokrócokat.

– Értsétek meg végre – sóhajtott a – hogy itt nincs flancolás. Nekünk nem küldenek csomagot az amerikaiak.

Hallgattunk. A nap már lement, jégvirág nőtt az ablakon. De bent, a vaskályha körül jó meleg volt. Már-már elaludtunk, amikor dörömböltek az ajtón. A garázs előtt bundákba bugyolálva vihántoltak a lányok.

– Házmaster néni! – kiabálták. – A Zsókaék lakása merre van?

– Házmaster néni az anyátok! – mordult rájuk anya.

A Kuvasz osztálytársai eltakarodtak. Anya kikapcsolta a rádiót, és azt mondta: „állatok!”. Belőlünk pedig kitört a kacagás. „Ház-mester néni!” – kiabáltuk. „A Zsókéék lakása!” És megkínzottan, kétségbeesetten anya is velünk kacagott.

Később kockacukrot olvasztottunk a kályhán. Diót szórtunk a barna melaszba, dió még volt az avarban, kint a fa alatt. A kályha lángjai fantasztikus árnyékot vetettek a falra, a szoba sarkában a kacska halkán, szelíden sipogott.

A Kelenföldi Textilművek röplabda-szakosztálya játékosokat toborzott. „Menj el!” – mondta anya, aki ott, Kelenföldön dolgozott. „Enni kapsz, kifizetik a villamosodat.” Már nem emlékszem, mi volt csábítóbb, a villamos, vagy a kalóriapénz: ottragadtam a Budafoki úton.

Társaim ipari tanulók voltak, nagyszájú, jókedvű kamaszok. Délután kettőkor végeztek a gyárban, megebédeltek, és már jöttek is ki a sporttelepre. Minden ceremónia nélkül befogadtak, nem számított, hogy gimnazista voltam, ha egyszer anyám itt, a gyárban dolgozott.

Az edzések szünetében néztük a Keltex elsőosztályú csapatát, „a nagyokat”. Jó együttes volt, vidám, barátságos társaság, nem zavartak le, ha valamelyikünk a pályán maradt. Nem mindenütt éltek az emberek az én sötét, alacsony égbolton alatt. Itt mindenki naponta háromszor evett, és senki sem panaszkodott.

Ami azonban a legfurcsább volt: a nagyok között ott játszott Szabó Lőrinc fia, Lóci, akiről az én koromban már minden gimnazista olvasott. Ott, a tankönyvekben, vásott kisfiú volt, akit felemel a Költő, és megmutatja neki a csillagokat. Úgy, ahogy engem emelt volna a magasba apám, ha meggyógyult volna, ha fel tudott volna állni a kopott, kallantyús tolokocsiban.

Lóciból az évek során nagydarab, szemüveges férfi lett. Hiába figyeltem; meglátszik-e rajta, hogy mennyire szerette az apja, vagy hogy a neve minden tankönyvben benne van, egyszóval a világ, ahonnan származott. De nem, Szabó (itt ez volt a neve) jól érezte magát ebben a kelenföldi munkásegységben. Pontosan olyan volt ő is, mint a többiek.

Edzés után beültünk a Borostyánba, a Bartók Béla úton, és az edző az egész csapatnak sört és sósperecet fizetett. Emlékszem, a

fociról keveset beszélünk. Társaim egyetértettek abban, hogy a röplabda – ha nem is olyan népszerű – érdekesebb.

December negyedikén az Újpest (a Dózsa) ellen játszott a Fradi a Megyeri úton. A bajnokság és a kiesők sorsa már eldőlt: a csapat pontot szerzett Tatabányán, az Üllői úton pedig megverte a Diósgyőrt és a Szegedet. A Honvéd pedig biztosan állt az első helyen.

A Fradi fiataljai felnőttek: Dalnoki, aki néhány hónapja még rúgni se tudott, az NB I. egyik legjobb balhátvédje lett. Nem volt könnyű dolga, az ötvenes évek elején féltucat klasszis jobbszélső focizott Budapesten: Budai, Tóth, Sándor, Egresi, Illovszky, és a többiek.

Ráadásul a sajtóval is meg kellett küzdenie. Durva, kíméletlen játékos hírében állt, pedig nem rúgott le senkit egész pályafutása alatt. De az tény, hogy nem engedett el senkit maga mellett. Eleinte a derekuknál fogva tartóztatta fel a nála gyorsabb, rutinosabb játékosokat. Az újságokban egész hadjárat folyt a Jenő ellen, aki akkor még húszéves sem lehetett.

A vidéki csapatok gyakran be is dőltek a rágalmazásoknak: azt hitték, Dalnokit rugdalni – lehet. Nem egy ellenfele: a szegedi Bánáti, a diósgyőri Németh, a szombathelyi Kovács – a kiállítás sorsára jutott. De őt, nem állították ki soha. Akinek volt szíve és szeme, látta, milyen rokonszenves ez a nagy akarás, és most, az idény vége felé látszott már az is, hogy Dalnokiból egyszer még klasszis játékos lehet.

Az Újpest ellen már összekovacsolódva, egyenrangú félként futott ki a pályára a zöld-fehér csapat. Akkor láttam először Hennit és Deákot, a két válogatottat, akiket – a Fradi szétrobbantása idején – bekebelezett a karhatalom. Mellettük olyan nevek szerepeltek a lila-fehérek között, mint Nagymarosi és Balogh II., a két nyugodt, rokonszenves válogatott. A jobb hátvéd pedig Szűcs volt, ez a pirospozsgás gyerek, akit később tiltott határátlépésért halálra ítélték, és aki – hiába volt a magyar futball egyik nagy ígérete – nyomtalanul eltűnt csapata, a rendőrség sülyesztőiben.

Kemény küzdelem folyt kilencven percig a pályán. A két kapus: Csikós Gyula, a mester, és Henni Géza, a tanítvány egymással versengve védték a lövéseket. A közönség pedig megtapsolta őket.

Deák Bamba, a gólkirály Kispéterrel vívta a harcát, keményen, sportszerűen.

A mérkőzés végén a játékosok összeölelkeztek, a közönség pedig felállva ünnepelte őket. Nem esett ki a Ferencváros, nem sikerült tönkretenni a zöld-fehéreket. A Fradi öregfiúi nagy leckét adtak a hatalomnak. A hűségnek, az elszántságnak – az igazukat érzők erejének – nem vethet gátat sem a durva erőszak, sem a világ legjobbjaiból álló csapat.

Szerdán és pénteken most is bent ültem apánál. Elmondtam neki Nussbaum Györgyit és a tánciskolát, a kispesti tüntetést és a kelenföldi fiatalokat.

– Engem is szerettek a nők – csóválta apa a fejét. – De te csak vigyázz magadra. Te csak ne hagyd magadat!

– Miért? – faggatam.

Szerettem volna, ha mesélne. De ő csak legyintett ilyenkor: – Nem tudom – felelte. – Én nem szerettem, csak az anyukátokat. Ne bántásotok! – ismételtette. – Védjétek meg őt. Ez most már a ti dolgotok.

Jól emlékszem a napra, amikor elindult az utcán. A barna kofferével, ami most itt lapult az ágya alatt. De bele kellett nyugodnom: soha nem tudom meg tőle, miért nem tért haza többé. És hogy miért nem jön be anya hozzá, látogatási napokon.

Ő mindenkinek megbocsátott. A kiengesztelődés édessége még itt, a Csengery utcában is bearanyozta az életét. Olyan nagy erőt merített belőle, hogy még a szenvedést sem vette komolyan. Egyszer olvastam valamit a sztoikusokról. Ő azonban nem követte Senecát. Szüntelenül az emberekkel: a látogatókkal és a betegekkel, de legfőképpen velünk, a gyerekeivel foglalkozott.

– Mi lesz belőled, Gyurikám? – kérdezte nem egyszer. Elmész Kelenföldre?

Tudta jól, régen számított rá, hogy egy szép napon faképnél hagyom a gimnáziumot. Nem is bánta volna: kétkezi munkás lenne ő is, mondogatta, ha újrakezdené az életet. Nem akarná többé megváltani a világot. Az embereknél – tette hozzá – formálhatóbb az anyag.

Milyen bonyolult dolog ez az élet! Kinek volt igaza? Apámnak, akitől megtanultam a lemondást, vagy Kispéter Mihálynak, aki küzdeni, győzni tanított?

Közeledett a karácsony. Az egyfordulós bajnokság végetért, és vele a hosszú, hideg ősz, ami lezárta, végérvényesen és visszavonhatatlanul, gyermekkoromat. Ma már csak álmodom ezekről az időkről. Derús, halkszavú apámról, anyámról, aki minden héten elszántan, kétségbeesetten telefőzte a nyolcliteres fazekat. A gödöllői házról és a budai garázsról, ahol – a vaskályha körül – szelíden szuszogtak a háziállatok.

Néha még Angéla és Pista, a zenészek is felkeresik álmaimat. A HÉV végállomásán ott vár rám Tógyer, Kizsel Éva szőke varkocsa felvillan az Erzsébet-park csupasz fái alatt. Máskor itt kopog melletttem Galambos tanár úr turistabakancsa, elmarad mögöttünk a Kiskevény meg a Nagykopasz. Ilyenkor, tavasszal, még az Üllői út kátrányillata is az orromba csap. A Márványmenyasszonyban Kalmár Pál énekel, a Borostyán asztala körül peracet ropogtat egy röplabdacsapat.

Egy idő óta pedig Kispéter Mihály is megáll előttem itt a trópuson: – Ugye, megmondtam? – kérdezi. – Érdemes volt! Nem hagytad tönkretenni magad. Hányszor váltottál házat és hazát! De szívet nem cseréltél. Elértél sok mindent, amiről odaát soha senki sem álmodott. Nem lettél bajnok? Sose bánd! Nem a magunkfajták közül kerülnek ki a bajnokok. De itt vagy, élsz, felülkerekedtél. Kimondtad a kimondhatatlant, megharcoltad a harcodat.

Nézem őt: szép, nagy, komoly ember. Megy, megy, lehajtott fejjel, végig a Soroksári úton. A fiam lehetne: negyven éves volt, amikor eltemették a Németvölgyi úton.

De mire jó a beszéd! Felébredek, megdorgálom magamat. Hiszen ennek az egész régi világnak régen vége van! Ki emlékszik ma már erre az őszi idényre, arra, hogy a Csonkaországot a csonkabajnokság alatt ébresztette fel először egy csonkacsapat!

Vagy a magányos kisfiúra, akit álmodni és lázadni tanított az Üllői úti stadion.

